

SIVISTYS
JA
OMINPÄINOPISKELU

2 374
HANS LARSSON

SIVISTYS

JA

OMINPÄINOISKELU

SUOMENTANUT

JUHO HOLLO

TYÖVÄENLIIKKEEN
KIRJASTO

TOINEN PAINOS

Työväenliikkeen kirjasto

200102725 varasto

374 K LARSSON

Larsson, Hans

Sivistys ja ominpäinopiskelu

WERNER SÖDERSTRÖM
OSAKEYHTIÖ PORVOO

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖN
KIRJAPAINOSSA PORVOOSSA 1918

*Ei kaikkea, mutta kokonaisuus —
osassa.*

I.

Sanalle *sivistys* annetaan, kuten tiedämme, kaikenlaisia varsin mielivaltaisia merkityksiä, mutta meidän lienee helppo sopia siitä, että ihminen on sivistynyt sikäli kuin hänen eri kykynsä ovat jalostetut. Jos siis tahdomme järjestelmällisesti esittää mitä sivistys on, tulee meidän noudattaa sielutiedettä: ottaa tarkasteltavaksemme hengentoiminnot toinen toisensa jälkeen ja selvittää itsellemme, mitä niiden kehittäminen merkitsee. Siten saamme yleiskatsauksen niihin tehtäviin, jotka kaikinpuoliseen sivistykseen pyrkijä saa ratkaistaviksansa. Aistimme voivat kehittyä, niin että havaitsemme enemmän kuin ennen, mielikuvituksemme voi tulla väkevämmäksi ja järjestetyimmäksi, ajatuksemme täsmällisemmiksi, tunteemme ja halumme laajemmiksi, yhtenäisemmiksi, korkeampiin

päämääriin pyrkiviksi. „Ei mikään inhimillinen ole minulle vierasta“, kuten vanha roomalainen sanoi; toisin sanoen: mikään todella inhimillinen harrastus ei ole minulle vieras — tuo vanha lause kokoo nyt ja kaikkina aikoina yhteen määritelmään sivistyksen tehtävät.

En tahdo kuitenkaan tässä esittää tätä aihetta joka puoleltaan ja järjestelmällisesti — siitä tulisi vain suppea kasvatusoppi. Aikomukseni on valita ainoastaan ne kohdat, joilla nähdäkseni on erikoista käytännöllistä mielenkiintoa.

Koetan muistella, millaisia erehdyksiä ja puutoksia kokemukseni on osoittanut sivistyspyrkimyksessä ilmenevän.

II.

Ulkopuoli. Sisällön ilmaus,
joskin se toisinaan voi olla pelkkää
pintaa. Jaappanilaisten esimerkki.

Alkaakseni ulkopuolesta, jonka itse asiassa en katso kuuluvan aiheeni alaan, tahtoisin muistuttaa siitä esimerkistä, jonka jaappanilaiset tässä suhteessa tarjoavat länsimaisille kansoille. Käytyään maapallon ympäri purjehtiessaan Jaappanissa Nordenskiöld tiesi kertoa, kuinka siistiä siellä oli kaikki, miten säädyllisesti ja somasti ihmiset käyttäytyivät ja etteivät he itse asiassa olleet ensinkään hyvillä mielin nähdessään ravintoloissaan eurooppalaisia, joita he pitivät epäsiisteinä, sivistymättöminä. Ruotsin kansa on kyllä tietoihin nähden etujoukossa, mutta samaa voitaneen tuskin sanoa ulkonaisesta käyttäytymisestä — jos sellaisia seikkoja kuin

tapojen raakuus on pidettävä ulkonaisina. Oikeastaan ehkä onkin tällaista ulkopuolta pidettävä oleellisempänä seikkana; kansakunta voi varsin helposti hankkia itselleen yleistä koulusivistystä ja jonkinlaista nykyaikaistumista, mutta vasta sitten, kun sivistys on päässyt paremmin vereen, se ilmenee puheen ja tapojen hienostumisena ja arvokkuutena, joka tietysti on aivan toinen asia kuin opitut hienot käytöskaavat. Me olemme oppineet mittaamaan kansansivistystä enimmäkseen tietojen ja keksintöjen mukaan. Se ei ole aivan oikein. Olen nähnyt vanhain ukkojen valokuvia, ukkojen, jotka olivat kotoisin kaukaa Aasiasta, syrjäisistä ja tuntemattomista seuduista, mutta joiden kasvot mielestäni näyttivät ilmaisevan vanhaa perinnäistä inhimillistä arvokkuutta. Vaatimattomimmissakin elämänoloissa voidaan saada aikaan jalostumista, ja missä sitä on ulkonaisesti nähtävissä, siellä tuskin sisäisestikään puuttuu jonkinlaista ryhtiä.

Mutta on aina erittäin vaikea ratkaista, onko joku seikka pelkkää ulkokuorta, vai onko se sisällön ilmaus. Vanhoissa rotukansoissa ja -suvuissa voi tavata henkilöitä, joiden luonne

pohjimmaltaan on hajoamistilassa, ryhdittömiä raakalaisia, joissa kuitenkin aina sormenpäihin saakka on jäljellä se, mikä muinoin johtui sydämen hienoudesta. Se ei ole vain ulkokuorta, pelkkää totunnaista muodollisuutta, vaan kulttuuria, joka on läpäissyt persoonallisuuden, sielunkauneutta määrättyyn rajaan asti — kunnes tullaan kaikkein sisimpään, missä yhteys on murtunut ja vallitsee ryhdittömyys. Ranskalainen kirjallisuus osoittaa meille usein sellaisia henkilöitä — jonkinlaisia kulttuurinraunioita, jotka ovat luhistumaisillaan, mutta joissa asuu vanhan sisäisen sivistyksen liikuttava tenho. Tosi uskonnollisuus ei voi olla jalostamatta kasvoja ja käytöstä, ja kun se on hävinnyt, voivat sen ulkonaiset merkit yhä olla jäljellä. Ulkopuoli *voi* siis tulla pelkäksi ulkopuoleksi, mutta se ei estä uskomasta, että ylipäänsä ulkoasu on todistuksena sivistyksestä, joka on painunut syvemmälle.

Ikävöin sitä aikaa, jolloin rautatienvaunuisamme — niin hyvin I:ssä, II:ssa kuin III:ssakin luokassa — matkustaa vain väkeä, joka noudattaa yhtä sieviä ja leppeitä tapoja kuin meikäläiset näkivät jaappanilaisissa kahvi-

loissa. Se, mitä jaappanilaiset sittemmin ovat saaneet aikaan, näyttää muuten todistavan, että missä siisteys ja järjestys vallitsee, siellä nähtävästi on olemassa koko joukko muitakin ominaisuuksia, joita kansan sopii pitää rikkautenansa. Toisinaan näkee työväenlehtien ja ammattiyhdistysten tarttuvan kysymykseen taipain sievistämisestä; sitä on pidettävä mitä tärkeimpänä ajanmerkkinä.

III.

Esteettinen sivistys. Onko
kauneusaisti ylellisyystavaraa?
Maku ja teollisuus. Kauneus ja
onni. Alkukantainen ja jalostettu
maku. Kauneus siveyskasvatuksen
palveluksessa.

Se, mitä nimitimme ulkopuoleksi, vie meidät välittömästi n. s. esteettisen sivistyksen piiriin. Se on pelkkää ylellisyystavaraa, sanovat monet; kadotukseen johdatusta, arvelevat toiset.

• On kuitenkin aluksi varsin helppo päätellä, että meillä kullakin kohdastansa on suurta hyötyä makumme viljelemisestä, puhumattakaan siitä, että se tuottaa meille huvia ja hiukan muutakin, josta haastan myöhemmin. Puuseppä saa tehtäväkseen rahin ja uhraa siihen mitä huolellisinta työtä, koristelee sitä kaikin tavoin saadakseen siitä kauniin — ja pilaa teoksensa,

sen sijaan että olisi voinut paljoa vähemmällä vaivalla antaa esineelle ne yksinkertaiset puhtaasti viivat, jotka siihen kuuluvat. Kauppias ostaa, tehtailija valmistaa esineitä, jotka ovat kalliita, mutta mauttomia; kun on kysymys korrigeista, leluista, muutamalaisista pukuesineistä y. m. s., hän saisi helposti saman verran tavarasta, joka ei maksaisi hänelle puoltakaan edellisten hinnasta, mutta olisi siitä huolimatta miellyttävä. Joku matkailija oli ollut havaitsevinan, että Münchenissä oli erittäin helppo ostaa halvalla aistikkaita esineitä. Jos niin on laita, eikö se voisi olla aivan luonnollistakin sellaisessa kaupungissa, jossa vanhastaan on asunut niin paljon taiteilijoita makua määräämässä? Maku on rahaa. Se on eräs tärkeimpiä edellytyksiä muutamissa teollisuuden, käsityön ja kaupan haaroissa. Jos kokonainen kansa pääsisi etukynteeseen, mitä kehitettyyn makuun tulee, saisi se varmaan johdon käsiinsä monellakin alalla. Tässä ei suinkaan ole kysymys vähäpätöisestä kansallisesta asiasta.

Älkäämme kuitenkaan liian saidasti katselko esteettistä sivistystä vain hyödyn näkökannalta. Se voidaan muuttaa rahaksi, mutta onhan sen arvo

oikeastaan aivan toinen, ja me kykenemme tuskin hankkimaan itsellemme tässä puheena ollutta taiteellista ymmärtämystä, ellemme opi tuntemaan puhdasta, etuaan ajattelematonta taiteeniloa. Kauneus kaikissa muodoissaan, myöskin luonnon kauneutena, on onnenlähde, eikä suinkaan kallishintaisimpia. Charles Darwin kertoo itsestään, että hän vuosien vierieissä oli vähitellen kokonaan lakannut tajuamasta kaunokirjallisuutta, maalauksia, soitantoa ja muuta sellaista; hän havaitsee siinä puutteen, jota kovin pahoittelee. „Esteettisen vaiston menettäminen“, hän sanoo, „on onnen menettämistä, joka luultavasti vahingoittaa älyä ja vielä luultavammin siveellistä luonnetta, koska se heikontaa tunne-elämäämme.“ Vain harvat voivat tarkastella itseään niin avoimesti. Ne, joilla ei ole kauneusaistia, ymmärtänevät harvoin, että heiltä mitään puuttuu.

Useimmiten lienee kauneusaistia kuitenkin olemassa jossakin muodossa, mutta kehittymättömänä, jalostumattomana tai väärään suuntaan ohjattuna. Siinä ei ole mitään moitittavaa, mikäli puute riippuu siitä, ettei kehittämismahdollisuuksia ole ollut olemassa. Voivathan, etenkin

maaseuduilla, vain perin harvat henkilöt saada tilaisuutta esim. maalauksiin ja musiikkiin tustuaakseen. Maku vaatii kokemusta voidakseen kehittyä. Sellainenkin henkilö, jolle kauneusaisti on suotu synnynnäisenä lahjana, saa kauneudesta vain asteittain selkoa. Jos on kysymys rakennustaiteesta, löytyy ensiksi tasasuhtaisuuden yksinkertainen kauneuslaki, ja vasta vähitellen alamme tuntea tyytymättömyyttä liian jäykkään ja kaavamaiseen tasasuhtaisuuteen ja huomaamme, että epämukaisten rakennusten suhteet voivat olla yhtä hyvin punnitut ja suoritettut tasasuhtaisuutta korkeamman ja monimutkaisemman tasapainolain mukaan. Musiikissa kaiketi yleensä pidämme aluksi selvästi esiintyvistä sävelmästä. Tottumaton ei saa heti selkoa jostakin Beethovenin sonaatista, hän ei saa yleiskatsausta säveljaksosta, ei huomaa, että siinäkin on sävelmä, joka vain on sisältöriikkaampi ja vaihtelevampi, hän ei tunne omia tunteitaan siinä kielessä, jonka ne tällä kertaa ovat omaksuneet, hän ei ymmärrä äänenpainoa. Mitä maalauksiin tulee, kiintyy kehittämätön maku ensinnä pelkästään kysymykseen, onko samannäköisyys niin suuri, että esitettävän voi

tuntee; mieleen ei silloin johdu, että esimerkiksi tauluun kuvatut kasvot voivat puhua paljon mykällä kielellään.

Nämä esteettisen maun ensimmäiset harhautumiset ovat niin luonnollisia, että yksin taiteellinen teikari voi pitää niitä naurettavina. Juuri sellainen henkilö, jonka kauneustaju on synnynäinen, ei antaudu ensi iskulla, kun joku sanoo jonkin muun olevan hienompaa; hän tuntee itsensä haluttomaksi siirtymään makuun, johon hänen oma kokemuksensa ei vielä ole häntä vienyt. Mutta yhtä ominaista on hänelle, että hän pitää mielensä avoinna, tietoisena siitä, että kauneuden maailmassa yhä on jotakin korkeampaa, johon hän ei vielä ole kypsynyt.

Sanottuani taiteen voivan rikastuttaa kansaa ja lisäksi kykenevän meitä onnellistuttamaan tekisin vääryyttä taiteelle, ellen vielä lisäisi jotakin. Tosin voimme ymmärtää onnen niin syvästi, että se käsittää ihmisen korkeimmat saavutukset, mutta koska se ei ole onnen käsitteen tavallinen sisälllys, tahdon muistuttaa siitä seikasta, johon Darwin viittasi äsken toistetussa lausunnossaan, siitä nimittäin, että esteettisen tajun puute voi vahingoittaa älyä ja luultavasti

luonnettakin. Siitä syystä on pakko vieläkin itsepintaisemmin korostaa esteettisen sivistyksen merkitystä. On vanha keksintö, että taide löytää salaiset tiet sydämeen. „Laulu syömen aukaisee“, niinhän laulamme. Terävästi tajuten tämän asian onkin Platon jo kolmattatuhatta vuotta takaperin „Valtio“ nimisessä teoksessaan lausunut seuraavaa: „Eikö musiikilla ole mitä tärkein osa opetuksessa ja kasvatuksessa, koska poljento ja sointuisuus helpoimmin tunkeutuvat sieluun ja väkevimmän siihen vaikuttavat, synnyttävät soveliaisuutta ja tekevät sen, joka oikein kasvatetaan, säädylliseksi ja hyväntapaiseksi?“ Satuinkin kerran kuulemaan, kun erään kansanopiston oppilaiden piti ensi kertaa laulaa Bellmanin lauluja. He kai olivat yleensä saaneet Bellmanista sen käsityksen, että hän on aika velikulta, eikä heillä luultavasti voinut olla aavistustakaan hänen laulujensa hienosta, pehmeästä sulosta. Kun kuulin tunnin alussa laulua laulettavan melskeisen puukenkätanssin tapaan ja tunnin lopussa yritettävän tavoittaa siinä piilevää siroutta ja somuutta, en voinut olla ajattelematta: tällä tunnilla ei ole opetettu ainoastaan laulua, vaan myöskin ulkoista ja

sisäistä hienostumista. Ja kun kuulemme maanviljelijä- ja työläiskotien jäsenistä koottujen kuorojen kauniisti esittävän kauneimpia laulujamme, kuinka voisimmekaan ajatella, etteivät ne mielialat, joita he lauluissaan tulkitsevat, myöskin vallitsisi mieliä?

Platon uskoi niin varmasti taiteen vaikutuskykyyn, että hän pelkäsikin sitä ja varoitti käyttämästä niitä sävellajeja, jotka vaikuttavat vahingollisesti ihmiseen. Voidaanhan sekin tehdä, mutta on varmaa, että tapahtuu suuri laiminlyönti, ellei kansansivistyksen edistämiseksi käyterä taiteen ja runouden välineitä. — Muistutan siitä, mitä erikoisesti Ellen Key on kirjoittanut herättääkseen halua esteettiseen virkistykseen ja esteettiseen vakavuuteen.

IV.

Kansalaissivistys. Riittääkö hyvä pää ja hyvä sydän? Luvallinen ja luvaton yksipuolisuus. Mielipiteitä, joista on luovuttu. Onko puolueeton kouluopetus mahdollinen? Historiallinen valistus.

Viimeisillä säätyvaltiopäivillä, joulukuussa 1865, lausuttiin julki monia epäilyksiä siitä, millaiseen tilaan uusi valtiopäiväjärjestys tulisi johtamaan, ja se luokka, joka siten tuli ottamaan huolekseen suurimman osan maan vaurastumisen edellyttämästä vastuusta, tilalliset, ymmärsivät luonnollisesti itse, että lisääntyneeseen valtaan liittyi velvollisuus hankkia itselleen ne tiedot, jotka yleisten asiain käsittelyssä ovat tarpeen. Seikan tärkeys on niin ilmeinen, ettei kenenkään mieleen juolahda pitää sitä sivistyksen haaraa, johon nyt tulen, kansalaissivistystä

sanan erikoisessa merkityksessä, minään tarpeettomana ylellisyytenä. Mutta sittenkään eivät sellaisen sivistyksen asettamat vaatimukset liene yleisesti vaarinotetut; sitä eivät ole tehneet ne monet, joilla on perustuksenaan vain kansakoulusivistyksensä eivätkä myöskään parempiosaiset, jotka ovat käyneet perusteellisempia kouluja. Alkeisoppilaitoksissamme tosin jaetaan historiallisia ja valtiotieteen alaan kuuluvia tietoja, mutta niitä on tähän saakka tuskin osattu sovelluttaa niin kuin pitäisi, jotta niiden tuloksena olisi kansalaissivistys — uusi reaalikoulusivistys voi ehkä saada tässä suhteessa jotakin aikaan — eivätkä oppilaitosten oppilaat ole edes saavuttaneet sitä ikää, jolloin kansalaiselämän kysymykset todella kiinnostävät mieltä. Kansanopistot ovat tahtoneet suoranaistemmin kasvattaa kansalaisia.

Kysymyksessä ei ole etupäässä selonotto siitä, miten jokin kokous on pidettävä tai eduskuntavaalit toimitettava. Sellaiset asiathan ovat jokseenkin yksinkertaisia. Luonnollisesti on ennen kaikkea perehdyttävä niihin kysymyksiin, joita kansalaisen tulee käsitellä. Henkilö saattaa olla nokkela kunnallismies tai valtiopäi-

vämies, hän voi olla tavallansa hyvin selvillä kunnallisista asioista ja valtiopäiväkysymyksistä — ja häneltä voi kaiken tämän ohessa puuttua kansalaissivistys, koska hän ei ole ottanut täyttä selkoa muista jotakin kysymystä koskevista mielipiteistä kuin niistä, jotka hän on saanut lähimmästä ympäristöstään, ei ole käyttänyt hyväkseen historiallista kokemusta, yleensä ei ole harkinnut kysymyksiä niiden koko laajuudessa. Jos pää on kunnollinen ja sydän samaten, voi asia sittenkin muuttua varsin hyväksi, mutta on vanha erehdys, ettei muka sen lisäksi tarvita mitään. Tietojen puutteessa voi helposti menetellä väärin, joskin parhaassa tarkoituksessa.

Ihmiset seisovat toisiaan vastassa kukin yksipuolisena omalla tavallaan. Toinen vääntyy oikealle, toinen vasemmalle. Kukin on jossakin määrin sokea asian toiselle puolelle. Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole, että kaikki puolueissa ja yksilöissä ilmenevät yksipuolisuudet olisi sivistyksen avulla hivutettava pois. Ylipäänsä ne kyllä pakostakin säilyvät. Erilainen persoonallinen sävy, erilainen elämäntila ja siitä johtuvat erilaiset kokemukset, kaikki tuo vai-

kuuttaa, että ihmisten täytyy päätyä erilaisiin mielipiteisiin. Sallin mielelläni ihmisten säilyttää yksipuolisuutensa — lukuunottamatta niitä, jotka johtuvat yksinomaan tietämättömyydestä, tai ehkä minun on sanottava: liian syvästä tietämättömyydestä, sillä tässä suhteessa on asteita monta.

Yksityisen on omaksuttava historian kokemukset. Tarkastaessamme historiallista kehitystä tuskin huomaamme ihmisten aikojen kuluessa tulleen yksimielisemmiksi. Mielipiteet törmäävät toisiaan vasten nyt yhtä kiivaasti kuin koskaan ennen. Mutta tämä ei merkitse sitä, etteivät ihmiset vähitellen olisi yhä enemmän alkaneet olla yhtä mieltä asioista. Seikka on vain se, että jokaisena uutena aikakautena kiistan aihe on uusi. 1600-luvulla sanoi toinen maan pysyvän paikoillaan, toinen sanoi sen liikkuvan, ja tätä seikkaa koskeva erimielisyys oli niin ankara, että henki oli kysymyksessä. Nykyään ei tuosta seikasta enää kiistellä, sen alan väittelyt ovat siirtyneet toisiin kysymyksiin. On ollut aika, jolloin oli tarpeen keskustella oikeudesta pitää *valkoisia* orjia; 1860-luvulla käsiteltiin Amerikassa sodan avulla ky-

symystä *mustista* orjista; nyt on lakattu siitäkin kiistelemästä. Vapaudenajalla sattui, että eräs luutnantti Appelblom lausui epäilyksiä säätyjen ja neuvoston suuresta vallasta, arvellen että siinä saattoi piillä sama vaara kuin liian voimakkaassa kuningasvallassa; säädyt tuomitsivat hänet, joka itsekin oli valtiopäivämies, menettämään virkansa, 14 päivän vesileipävankeuteen, julkiseen anteeksipyyntöön ja maanpakoon. Painovapauden rajoja koskevat nykyaikaiset erimielisyydet eivät sentään liiku samassa tassa. Useampia esimerkkejä ei tarvita. Jos ken tahansa historiaa lukien haluaa seurata ihmiskunnan vaellusta, havaitsee helposti, kuinka niin sanoaksemme tien vieressä lepää joukko pois heitettyjä, sivistyneiden kansalaisten keskusteluista eroitettuja mielipiteitä. Saattaa sattua, että joku niistä lienee niin arvokas, että se voidaan ottaa jälleen käsille, joskaan luultavasti ei muuttamattomassa muodossa, mutta yleensä sellaiset mielipiteet ovat tasoilla, joihin me nykyaikana emme saa suistua takaisin. Kansalaisen on luettava historiaa tämä kysymys ohjeenaan: onko tässä jotakin, jota kaikkien puolueiden kannalta voi pitää vanhentuneena?

Voiko koulujen ja luentoyhdistysten jakama opetus olla puolueetonta ja sittenkin suuntautua kansalaissivistykseen? — siinä kysymys, joka koskee läheisesti kansansivistyspyrintöä. Ylimalkaan se mielestäni voi olla sellaista, sillä pääasia on johtaa oppilas niihin periaatteihin, joista kaikki puolueet vähitellen ovat alkaneet olla sama mieltä. Toimiessani moniaita vuosia kansanopistonopettajana sain tilaisuutta huomata miten yleistä on, että oppilaat alun alkaen katselevat yksipuolisesti kaikkia kysymyksiä. Heille oli osoitettava syyt, jotka puhuivat asian puolesta ja toiset, jotka puhuivat sitä vastaan. Sen, joka oli saanut päähänsä, ettei aatelistolla ole historiassa ollut muuta tehtävää kuin kansan sortaminen ja että papit ovat yksinomaan vastustaneet sivistystä, tuli nähdä, että näissä molemmissa säädyissä on esiintynyt sivistyksen kannattajia ja edeltäjämiehiä, ja että historiallinen kehitys yleensä on niin monimutkainen, ettei sitä voida oikein ilmaista moisilla huokehintaisilla mielipiteillä. Koulun tehtävänä ei ole muodostaa oppilaasta vapaankaupan ihailijaa eikä suojelustullijärjestelmän kannattajaa, ei vasemmistolaista eikä oikeistolaista, mutta koulun

velvollisuutena on yrittää tehdä hänestä *sivistynyt* vasemmiston tai *sivistynyt* oikeiston mies — ja jos muutamista oppilaista sattuisi vielä tulemaan sivistyneitä sosialisteja, niin eihän kai sekään olisi mikään erikoinen onnettomuus. Siinä pyrkimyksessään on opettaja puolueiden yläpuolella, ja jos puoluemiehet yrittävät koulua siitä estää, on koulun torjuttava heidän vaatimuksensa. Ehdottoman puolueeton ei tietenkään yksikään opettaja voi olla; olisi lapsellista sellaista uskoa ja turhaa sitä vaatia. Ei kukaan voi varmaan sanoa, mitä tulee pitää eri puolueiden myöntämänä. Joka vuosikymmenen kulluttua on raja siirtynyt. Ei ole pitkä aika siitä, kun yleinen äänioikeus oli vain puoluevaatimus, nyt sitä vaativat kaikki. Kysymys työläisten yhdistymisoikeudesta on juuri rajalla. Eriväriset lehdet alkavat mainita tuota oikeutta seikkana, josta kiistelemine on lopetettava. Siksi opettajan myötätunto aina taipuu hiukan enemmän toiseen tai toiseen suuntaan. Jos huomamme opettajan rehellisesti pyrkivän ottamaan huomioon molempain puolien esittämiä perusteita, niin saamme olla tyytyväiset. Mutta sellaista pyrkimystä on meillä oikeus vaatia — muussa

tapauksessa ei opetus ole nuhteetonta. Koulun ulkopuolella täytyy opettajan luonnollisesti saada kansalaisen tavallisella oikeudella ottaa osaa päivän kiistoihin — seikka, josta tuskin tarvinnee huomauttaa.

Kansalaissivistys vaatii ensinnäkin jonkinlaista historiallista kypsyyttä. Sen lisäksi on luonnollisesti oltava selvillä olosuhteista sellaisina kuin ne juuri nyt esiintyvät. Historia antaa vain yleiset periaatteet, joita voi käyttää opastuksenaan, mutta siitä, joka ilman muuta haluaa historiasta johtaa, mitä meidän päivinämmme on pidettävä hyödyllisenä uudistuksena, siitä tulee epäkäytännöllinen rikkiviisas tai haaveilija.

V.

Siveellinen eli eetillinen kunto ja eetillinen sivistys; uskonnollinen hurskaus ja uskonnollinen sivistys. Voiko toimia väärin, kun toimii omantuntonsa mukaan? Hurskaus ja uhri. Kehityksen suunta: yhä enemmän korostetaan sisäistä puolta. Mikä on pakanuuden oleellisin ominaisuus? Sivistymätöntä „radikalismia“ siveellisissä ja uskonnollisissa kysymyksissä.

Kun on kysymys siveellisestä tai uskonnollisesta elämästä, niin melkein pä kartamme sivistyksestä puhumista. Itse persoonallisuus merkitsee siinä niin paljon, että vähimmin valistunut saattaa olla hienoimmin kehittyneen edellä. „Pyhä yksinkertaisuus“ — sanoi marttyyri kunnioittaen vanhukselle, joka kantoi polttoainetta hänen rovioonsa.

Mutta eroittakaamme toisistaan eetillinen kunto ja eetillinen sivistys, uskonnollinen hurskaus ja uskonnollinen sivistys, niin ehkä saamme nähdä, että sivistys silläkin alalla on jotakin, josta kannattaa puhua, ja ettei se suinkaan ole epäoleellista.

Tekikö hän oikein vai tekikö väärin, tuo vaimo, joka toi lisänsä marttyyriin rovioon? Tekihän hän sen hurskaudesta ja sisimmästä vakaumuksestaan, ja voiko ihminen pitemmälle päästä? Kun toimii omantuntonsa mukaan, silloinhan toimii oikein.

Kysymyksestä sukeutuu usein kahdenkeskisiä väittelyjä. Se ei liene aivan niin mutkikas kuin luulisi, jos vain siinä tehdään eräs välttämätön eroitus. Tuollaista toimintaa voidaan eräältä näkökannalta pitää oikeana, eräältä toiselta vääränä.

Epäilemättä on oikein toimia omantuntonsa mukaan. Silloinkin, kun joku henkilö ottaa huomioon vallitsevat lait tai arvovallat, hän toimii omantuntonsa mukaan, mikäli hänen omantuntonsa, kaikki seikat punnittuna, ratkaisee asian juuri siihen suuntaan. Ottakaamme esimerkki! Ministerin on tehtävä päätös nimi-

tysasiassa. Hän on vakuutettu siitä, että A on ehdokkaista paras. Mutta kaikki ne virastot, joiden on laillisessa järjestyksessä ollut annettava lausuntonsa, ovat asettaneet B:n etusijalle. Ministeri voi silloin ajatella näin. Olkoonpa, että itse pidän A:ta kyvykkäimpänä, joka tapauksessa katson ylimalkaan arveluttavaksi, jos nimittäjä jättää lähinnä asiaa tuntevien mielipiteen huomiotta. En luule tässä tapauksessa tuomitsevani väärin, mutta laki velvoittanee minua kuitenkin pitämään sitä mahdollisuutta silmällä. Huomaan siis, että minun on asetettava B etusijalle. Sanalla sanoen, jos joku, muilta saamainsa neuvojen ja selitysten nojalla tai ilman niitä, tulee siihen persoonalliseen vakaumukseen, että jokin määrätty teko on oikea, niin hänen ei pidä tehdä muuta kuin noudattaa vakaumustaan. Mutta se ei sisällä mitään ehdotonta takuuta siitä, että teko myöskin sinänsä (objektii-visessa katsannossa) on oikea. Sinänsä lienee sittenkin väärin polttaa hyvän asian esitaistelijoita.

Tietysti, voi joku sanoa, mutta kun teen sen parhaan omantuntoni mukaan, niin olen syytön. Jos joku ajattelee sillä tavoin, on hän samalla myöskin vailla omaatuntoa, sillä se,

* Mut omantunto on määrätelmä
jota vaivaa kysyntä ja lausunto

jonka omatunto on arka, ei voi olla välittämättä siitä, osuuko hänen tekonsa oikeaan. Siksi on useinkin vaikea ratkaista, onko joku henkilö syypää siihen vääryyteen, jonka hän parasta vakaumustaan noudattaen aiheuttaa, sillä jos hän olisi kyllin voimakkaasti pyrkinyt osumaan oikeaan, hän ehkä olisi myöskin enemmän huolehtinut hankkiakseen paremmat tiedot kysymyksessä olevasta asiasta ja olisi siten välttänyt erehdyksen.

Omantunnon tulee aina saada ratkaista, mutta omatunto kaipaa valistamista — se kaipaa sivistystä. On erehdys tässä kuten valtiollisessakin elämässä, uskoa, että kaikki tulee oikein tehdyksi, kunhan vain sydän on hyvä. Jos luomme katseemme taaksepäin alhaisemille sivistysasteille tai jos tarkastelemme nykyään eläviä vähemmän kehittyneitä kansoja, niin on päivän selvää, että ihminen tekee koko joukon raakuuksia kaikessa sydämen hurskauksessa, koska hän ei vielä ole ehtinyt oppia eikä ajatella.

Kun roomalainen Lucretius (joka syntyi 100 vuotta e. Kr.) luo silmäyksen sen uskonnon kauheuksiin, jota kansa silloin vielä piti

omanaan, piirtää hän sen kohtauksen, jossa oma isä uhraa Iphigeneian alttarilla. Jokainen ymmärtää, että sellaisten tekojen pohjalla oli hurskautta, sekä uhrissa että uhraajassa, mutta sielumme kärsii tuota kauheaa näytelmää katsoessamme.

Kutrien neitseellisten kun side laskehe kiertein
poskelle kummallekin, molemmat niin verhoten varjoon,
kun näki taaton hän surun murtaman alttarin luona,
vieressä orjan, min käsi koht' oli iskevä iskun,
vieläpä kuink' yltymäri kyyneltyi joka silmä,
silloin hoipertui hän kauhusta mykkänä maahan.
— — niin käsivarsillaan sotamiehet värjyvän immen
veivät alttarin luo — — —

Jos sitten otamme jonkin kuvan inkvisition päiväiltä, vain muutamia satoja vuosia ajattamme taaksepäin, niin meidät valtaa tunne, joka on melkeinpä vieläkin ilkeämpi. Entä sitten myöhemmin, ja nyt meidän päivinämmme? Niin, emmehan me uhraa ihmisiä emmekä kiduta heitä kuoliaiksi + mutta ajatelkoon itseksseen se, joka pyrkii sivistykseen tällä alalla, eikö toisenlaisia harhasuuntaisen hurskauden muotoja yhä ole olemassa.

+ pyytä

Kysykäämme tässäkin tapauksessa neuvoa historiasta. Se näyttää meille, mihin suuntaan kehitys on kulkenut, ja siitä saamme aina jonkinlaista ohjausta tulevaisuuteen.

Helposti huomaa todeksi, että ihminen aluksi on uskonnollisessa ja siveellisessä suhteessa pysytellyt ulkonaisissa seikoissa ja yhä enemmän on alkanut tajuta sisäistä ja oleellisempaa puolta. Jumalain arveltiin olevan tyytyväisiä, kun ne saivat uhrinsa. Ne vaativat vain, että ihmiset ulkonaisesti taipuivat niiden vallan alle. Teon arvoa, olipa sitten kysymys suhteesta jumaliin tai ihmisiin, ei määriteltä sen sisäisen luonnon, mielenlaadun ja tarkoituksen mukaan.

Juuri tämä piirre olisi oikeastaan merkittävä pakanuuden ratkaisevaksi tunnusmerkiksi, ja kaikki senkaltaisen palvelus on olemukseltaan katsottava epäjumalanpalvelukseksi. Mutta silloin joutuisi monikin kristitty pakanain joukkoon ja usea ei-kristitty olisi vähemmässä määrin sinne kuuluva. Sokrates ja Platon ovat noin 400 vuotta ennen Kr. suorittaneet erään ratkaisevimpia taisteluja alkupakanuutta vastaan. Heidän oppinsa eivät ulottuneet syviin riveihin,

mutta ovat eläneet filosofikouluissa ja niistä käsin kaikkina myöhempinä aikoina vaikuttaneet mielipiteihin. Sitten tuli kristinusko tempaamaan kansojen suuria joukkoja kokonaisuudessaan irti epäjumalisesta silmäinpalveluksesta ja opettamaan niille sydämenuskontoa. Mutta kun ihmisistä tehtiin kristittyjä väkivalloin ja tuhansittain, ehtivät he tosin ehkä saada kristittyjen ulkonaiset tunnukset, mutta ei ollenkaan sisäisiä — ja siksi jäikin sydämeen paljon pakanuutta edelleen elämään. Protestanttisuus suuntasi uuden hyökkäyksen tuota valhepuikuista pakanuutta vastaan, mutta asian olemukseen kuuluu, ettei pakanuutta tässä merkityksessä voida koskaan täydellisesti voittaa. Sitenkään ei kukaan saattane epäillä, että kehityksen on tulevaisuudessakin pakko kulkea siihen suuntaan, että sisäinen puoli yhä enemmän tulee pääasiaksi.

Minulla ei ole mitään aihetta tässä kosketella niitä kiistoja, joita käydään eri tunnustusten arvosta tai kristinuskon arvosta yleensä. Vaatimus, jota olen halunnut korostaa, on vain se, että jokaisen on koetettava käsittää omaksunsa tunnustus niin puhtaasti kuin suinkin,

ja se ei käy päinsä ilman jonkinlaista vallistusta. Ankarasti oikeaoppisenkin papin täytyy luullakseni pitää pahimpana esteenänsä sitä, että suuri osa hänen kuulijoitansa käsittää hänen sanansa jossain määrin liian karkeasti, liian „pakanallisesti“. Luulen muuten, että pappimme toimisivat kirkon ja kaikkien ihmisten hyvinymmärrettäväksi eduksi, jos he saarnatessaan vähemmän viipyisivät todistamassa, että kristinuskon tarkoitus on oikea, ja enemmän uurasmaisivat siihen suuntaan, että heidän seurakuntansa käsittäisi kristillisyyden oikean sisällön.

Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole moittia yksinomaan vanhanaikaisempia ihmisiä puuttuvasta uskonnollisesta sivistyksestä. Muutamissa, asianomaisten mielestä perin uudenaikaisissa käsityskannoissa havaitsemme saman puutteen täysin vastaavassa määrässä. Erittäin on mainittava se, mitä nuorsosialistisella taholla uskonnollisista ja eettillisistä aiheista esitetään.

Siveelliset käsitteemme ovat alinomaa tarkastuksen puutteessa. Joskin periaatteet olisivat täysin oikeat, syntyy niiden soveltamisesta uusien olosuhteiden vallitessa aina uusi ongelma, johon jokainen uusi aika saa käydä käsiksi.

„Rakastakaa toisianne!“ on käsky, joka kyllä säilyttää pätevyytensä kaikkina aikoina, mutta usein on vaikea tietää, mitä rakkauden käsky vaatii, ja kaikkina aikoina se tulee olemaan etsimisen esineenä. Niinpä ovat filosofit yhä uudelleen ottaneet tarkastaakseen sekä erikoisia eettillisiä probleemeja että myöskin niitä pohjimmaisista periaatteista, joiden varaan siveysoppi on rakennettu. Ajattelijat ovat syvemmälle tunkeutuessaan vihdoin tulleet tähänkin kysymykseen: onko meillä yleensä mitään syytä ottaa täyttääksemme siveellisiä sitoumuksia? On kuitenkin käynyt ilmi, että kaikki, jotka ovat tätä ongelmaa miettineet, ovat varsin erilaisista lähtökohdista johtuneet otaksumaan siveellisiä käskyjä olevan olemassa. En luule, että nuorsosialistimme saisivat kannatusta yhdeltäkään filosofilta. Käykööt he Epikuroksen luo, joka saarnasi mielihyvän evankeliumia, ja he löytävät filosofin ystävinensä harjoittelemassa sitä taidetta, jonka on muodosteltava elämä kauniiksi ja kiinteästi järjestellyksi, filosofin, joka vaatiessaan itsensähillitsemistä ja mielenrauhaa toisinaan johtuu erittäin lähelle stoalaista ankaruutta, onnellisuudenopettajan, jonka sanotaan

lausuneen, että viisaan tulee osata olla onnellinen kidutuslavallakin. Tai jos he käyvät tervehtimässä Schopenhaueria, jolla on tuo radikaalisia henkiä useinkin miellyttänyt karski ja ivallinen ilme, tai Nietzscheä, joka lienee heidän mielestään riittävän häikäilemätön — ja jos he tahtovat vaivautua ottamaan selkoa siitä, mitä nämä ja muut filosofit sanovat, niin he havaitsivat itse olevansa vanhentuneella kannalla, jonka kaikki ajattelijat ovat jättäneet. Lukiesani eräitä nuorsosialistisia lausuntoja johtuvat mieleeni menneet ajat, jolloin logiikka ei vielä ollut päässyt arvoon, johdonmukaisuus ei ollut voima, jolloin kriittinen ajatus ei saanut tulla kuuluville.

VI.

Loogillinen sivistys. On eroitettava mitä näemme ja mitä vain päättellemme; todistajanloogikka. Sanojen monet merkitykset. Auktoriteettivaisto.

Jokainen ymmärtää ennakolta, etten minä loogillisella sivistyksellä tarkoita tietojenomistamista, vaan jonkinlaista käsityskykymme valmiutta, joka voi olla luonnostaan olemassa eriasteisena, mutta joka muuten kehittyy tietoja kerätessämme. Paitsi sitä arvoa, mikä eri alojen tiedoilla on, saavat näet tiedot arvoa sen vuoksi, että ne teroittavat arvostelukykymme ja totuttavat sitä välttämään erehdyksiä. Ellei henkilö kerää tätä voittoa lukemastaan tai kokemastaan, on hänen lukemisensa jotenkin hukkaan mennyt; hän on silloin unohtanut tai ollut kykenemätön käyttämään sitä totuutta, ettei ole pääasia kuinka paljon luemme, vaan miten luemme.

Viitataan muutamiin seikkoihin, joiden arvelen kuuluvan loogilliseen koulutukseen ja sivistykseen.

Siihen kuuluu muun muassa terävöittynyt kyky eroittaa mitä olemme todella nähneet, kuulleet j. n. e. ja mitä vain päättelemme. Poliisimies näkee henkilön kävelevän horjahtelevin askelin. Hän toimittaa hänet lukkojen taa ja ilmoittaa hänet juopuneeksi. Mies kuolee, ja havaitaan, ettei hän ole ollutkaan humalassa vaan sairaana. Poliisi oli nähnyt muutamia ulkonaisia merkkejä, jotka tavallisesti ilmaisevat juopumusta — muun hän päätteli. Mutta on varsin luultavaa, että hän piti kaikkea välittömänä havaintona, tosiasiana. Todistajainkuulustelussa olisi anteeksiantamatonta tyytyä tuontapaisiin summittaisiin väitteihin. Viisas tuomari osaa kyselemällä ottaa selkoa siitä, mitä asianomaiset todella ovat nähneet. Ja se, joka on saanut loogillisen koulutuksen, tietää myöskin, jos hänen on todistettava jossakin asiassa, ettei tahdota kuulla, millaisia johtopäätöksiä hän on suvainnut tehdä, vaan mitä tosiasioita hän on havainnut. Panettelulla on melkoisessa määrin pohjansa siinä, että muitta

mutkitta luullaan näkevänsä sellaista, mikä kuitenkin on johtopäätelyä, vieläpä virheellistä.

Eräs toinen asia, joka sekin kuuluu loogiliseen koulutukseen, on se, että on tehtävä itselleen selväksi niiden sanain merkitys, joita käyttää tai kuulee. Tuo saattaa kuulua varsin kohtuulliselta ja helposti täytettävältä vaatimalta, mutta voi huoletta väittää, että loogilliset erehdyksemme kaikkein suurimmalta osalta riippuvat siitä, ettemme tiedä tavallisimpien sanojen merkitystä. On esim. kysymys *kulttuurin* arvosta. Kiistellään siitä, mikä arvo kulttuurilla on ja mitä uhreja on oikeus vaatia kulttuurin nimessä. Silloin ehkä joku tarkoittaa sen melkein yksinomaan aineellista sivistystä ja jos hän siinä tapauksessa arvelee, ettei kulttuuri ole mitään erikoisen pyhää, on kaiketi myönnettävä, että hän on oikeassa. Toinen voi käsittää sanan hiukan avarammin, niin että hän ajattelee henkistäkin sivistystä, taidetta, tiedettä y. m.; hän voi tietysti myöskin täydellä syyllä sanoa, ettei kulttuuri ole korkeinta. Kolmas käsittää sanan vieläkin laajemmin ja ajattelee myöskin vaistojen, tarpeiden, sydämen ja tahdon jalostamista,

moraalista kulttuuria. On selvää, että hän arvostelee kulttuuria toisin. Ei ole suinkaan ajateltava olevan erikoisen tärkeätä, kenelle sanan oikea merkitys on selvinnyt; siitä on usein vaikea päästä yksimielisyyteen eikä se ole tarpeenkaan. Haasteleminen käy varsin hyvin päinsä, vaikka sanoja käytetäänkin eri merkityksissä, kunhan sen vain huomaa. Mutta jos sitä ei havaitse, on keskustelu tarkoituksetonta. — Eräs toinen sana, jolla on erittäin monta merkitystä, on *onni*. Jos onni on ruumiillista hyvinvointia ja nautintoa tai voiton ja vallan tunnetta, ei kukaan esittäne sellaista oppia, että elämän oikea päämäärä on onni. Mutta Stuart Mill, joka arvelee teon olevan oikean, mikäli se edistää kaikkien onnea, puhuukin aivan toisesta asiasta, nimittäin sellaisesta onnesta, jota esim. tieteellinen tutkimus meille tuottaa, sellaisesta, jota taide meille tarjoaa, ja sellaisesta, jonka synnyttää tietoisuus täytetyistä velvollisuuksista. Olkoonpa tämä mielipide oikea tai väärä, selvää on, että voidaksemme siitä kiistellä on ehdottoman välttämättömänä edellytyksenä, että tiedämme millaisesta onnesta on puhe.

Logiikan oppikirjoissa esiintyy tavallisesti ikivanha esimerkki virheellisestä päätelmästä. Se kuuluu näin: Cajus on kettu, kaikki ketut ovat nelijalkaisia, siis on Cajuskin nelijalkainen. Virhe on siinä, että kettu toisella kertaa merkitsee Mikko Repolaista, toisella kertaa taas Mikko Vilkastusta — ja jokainen tuntee esimerkkiä lukiessaan, ettei koskaan voisi tehdä moista erehdystä. Eipä suinkaan, mutta saa olla varuillaan, kun puhuu kulttuurin ja onnen kaltaisista asioista, elämänilosta, sivistyksestä ja muusta sellaisesta, ettei eksy ketunpätelmään.

Eräs loogillisesti sivistyneen henkilön oleellinen tunnusmerkki on hänen kehittynyt auktoriteettivaistonsa, eli jos niin tahdomme, kyky voida arvostella ja niin sanoakseni vainuta, kuka on paras auktoriteetti eri kysymyksissä. Tässä suhteessa on ensinnäkin ymmärrettävä, onko itsellä edellytyksiä kysymyksen ratkaisemiseen, niin ettei hanki itselleen sellaista kriittillistä mieltä, joka ei siedä mihinkään auktoriteettiin uskomista, mikä toisin sanoen merkitsee, että sellainen henkilö on oma auktoriteettinsa. Kriittillisinkin henkilö perustaa useimmat mielipiteensä toisten arvovaltaan. Tietoihini

eläimistä voi sisältyä muutamia seikkoja, jotka oma havaintoni on tuonut, mutta enimmäkseen tiedän siksi, että olen niistä lukenut. Miksi niitä uskon?

Niin, miksi? Sillä eihän voi muutta mutkitta uskoa kaikkea mitä lukee. Ja miten minä voisin tarkastaa seikkain todenperäisyyttä? Kuinka voi arvostella auktoriteettia, kun ei ymmärrä asiaa?

Juuri tässä kohden varsin monet ihmiset joutuvat ahkeroimisessaan harhapoluille. On surullista nähdä, miten henkilöt, joilta välttämättömimmät perusteet puuttuvat, yrittävät omin päin ratkaista kysymyksiä, joista auktoriteetit kiistelevät. Jos kysymys on asioista, joissa voi itse tulla arvostelukykyiseksi, on luonnollisesti oikea tapa päästä auktoriteettien erimielisyyden yläpuolelle juuri se, että itse tutkii asiaa. Se on kriittillistä vaistoa — mutta kriittillistä vaistoa on sekin, että muutamanlaisiin kysymyksiin johtuessaan sanoo itselleen, ettei pidä töherrellä työssä, jota ei voi toivoakaan ymmärtävänsä. Ja joissakin kysymyksissä on helppo sanoa tuo itselleen. Ei kukaan oppimaton sekaannu matemaattisia tutkimuksia koskeviin

väittelyihin eikä fyysikon laskelmiin — tai ehkä sentään, koskapa on ollut niin vaikea luopua yrittelmästä ikiliikkujaa, konetta, joka voisi iankaikkisesti suorittaa työtä saamatta lisäksi uutta energiaa. Samalla ehkä on mainittava eräs toinen luonnontieteellisiin ammattimiehiin kohdistuva julkeus, nimittäin oppimattomain kullan valmistamista koskevat havittelut. Jos niinkin tapahtuisi, mikä ei ole mahdotonta, että luonnontutkijat keksivät keinoja, joiden avulla alkuaineita voidaan muuttaa toisiksi ja myöskin jonkin keinon, joka johtaisi kullantekoon, niin ei ole silti mitään syytä sanoa, että vanhat kullantekijät olivat oikeassa. Tie sellaiseen keksintöön vie näet niin monimutkaista laatua olevien tieteellisten kokeiden ja teoriain kautta, että vanha kullanteko tuntuu sitäkin tyhjänpäiväisemmältä. Luonnontieteellisissäkin kysymyksissä siis sattuu, että henkilöt, joilta puuttuu edellytyksiä, epäkriittisesti sekaantuvat asiaan, mutta esimerkkeinä sellaisesta epäkriittisyydestä ajattelin oikeastaan käyttää toisia kysymyksiä, erityisesti jumaluusopillisia ja filosofisia.

Mutta jos kysymykset ovat sellaisia, etteivät ne voi jättää meitä välinpitämättömiksi, jos

auktoriteetit ovat eri mieltä, emmekä itse ymmärrä niitä — mitä on silloin tehtävä?

Onneksi on usein jossakin määrin mahdollista arvostella auktoriteettia ymmärtämättä asiaa, ja sitä me teemmekin joka hetki, vaikka emme ehkä tule kohdistaneeksi siihen huomiotamme. Luen esim. jossakin arvokkaassa sanomalehdessä uutisen, että maa ja eräs pyrstötähti kohdakkoin törmäävät yhteen ja että seuraukset ovat tavallista kohtalokkaammat; tiedonannon sanotaan viime kädessä olevan peräisin eräältä tunnetulta tähtitieteilijältä. Jos tuossa olisi kysymys tavallista runsaammasta tähtisateesta tai muusta sellaisesta, joka ei herätä erikoisempaa mielenkiintoa maan asukkaissa, uskoisin ehkä tiedonannon muutta mutkitta. Mutta odotetussa tapauksessa piti yhteen-törmäyksen tuottaa meille sangen vakavia vaurioita, ja juuri sen vuoksi en välitä uutisesta sen enempää: jos jotakin sellaista olisi odotettavissa, tulisi koko maailman sanomalehdistö julkaisemaan siitä pitkiä kirjoituksia ja meidän omat asiantuntijamme lausuivat mielipiteensä. Siihen asti voi siis pysytellä rauhallisena. — Kun kysyy henkilöltä, joka puhuu jostakin luke-

mastansa kirjasta, kuka tekijä on, sattuu, että hän vastaa jättäneensä sen katsomatta. Siinä on varomattomuutta, josta on paras luopua. Ennen vanhaan, kun vain harvat kirjat olivat levinneet, oli luonnollista, että luettiin mitä kotona sattui olemaan tai mitä käsiinsä saatiin. Olihan sekin jotakin. Mutta nykyään on huonoa ajan hoitoa, jos lukee kirjan vain siksi, että se sattuu olemaan saatavissa. Henkilö, joka itse on ammatimies jollakin alalla ja jolla siis on jonkinlaista kykyä lukea arvostellen, ei kuitenkaan mielellään tartu teokseen, jonka aine on hänelle vieraanlainen, ilman että hänellä ennakolta on jonkinlaisia takeita siitä että teos jättää jälkeä hänen mieleensä. Usein sen takaa pelkkä tekijän nimi. Mutta jos joku kirjailija onkin yleisesti tunnustettu auktoriteetiksi yhdellä alalla, pitää varoa tekemästä häntä auktoriteetiksi muillakin. Muutamia vuosia sitten julkaisi eräs kuuluisa saksalainen biologi, prof. Haeckel „maailman-arvoituksia“ käsittelevän teoksen. Siinä hän johtuu kysymyksiin, jotka veivät kauas sen alueen ulkopuolelle, missä kirjoittaja on ammatimies. Kirjaa on luettu kautta maailman ja siitä on väitelty erinomaisen paljon. Varsin

useat ovat olleet liian nopeat Haeckelin auktoriteettiin nojaten uskomaan, että olemassaolon syvimmat ongelmat on ratkaistu kädenkäänteessä, ja yhtä vailla arvostelukykä on joukko kynäniekkoja hyökännyt kirjan kimppuun mestaroiden Haeckeliä sellaisissakin asioissa, joita he itse eivät kykene arvostelemaan. Hyvän esimerkin auktoriteetin käyttämisestä antaa meille sitä vastoin eräs venäläinen fyysikko, joka on kirjoittanut Haeckeliä vastaan suunnatun kritiikin, missä hän huolellisesti varoo mitenkään arvostelemasta Haeckelin kirjan biologista tai filosofista puolta ja tutkii vain siinä esitettyjä fysikaalisia oppeja, joissa havaitaan piilevän muutamia virheitä. — Tahdon lopuksi lisätä, ettei myöskään saa olla välittämättä siitä, *milloin* kirja on kirjoitettu. Tieteissä muuttuu paljon muutamain vuosikymmenien kuluessa. Harjoitettuun terävänäköisyyteen kuuluu sekin, että voi varsin hyvin vieraissakin aineissa arvostella, minkä voidaan ajatella muuttuvan, minkä ei. Ne eläinten ulkonäköä ja elintapoja koskevat terävät huomiot, jotka Sven Nilsson aikoinaan teki, pitävät kyllä paikkansa meidän päivinämmekin, mutta jos tulee kysymykseen

ruumiin sisäisen rakenne ja toiminnot, niin vanhat eläintieteelliset teokset ovat helposti liian vanhoja. Miksi? Siksi, että se, mitä Sven Nilsson havaitsi, voitiin huomata hänen aikanaan yhtä hyvin kuin nykyään, mutta fysiologiset ilmiöt keksitään vain vähitellen mikroskooppillisten tutkimusten ja kokeiden avulla.

VII.

Kalkinpuolisuus ja rajoitus. Jos jokin kyky jää kehittämättä, kärsivät siitä muutkin. Sokrates ja runous. Sivistyskuume. Miten käy rajoitus mahdolliseksi? Kokonaisuus — osassa. Etsi sivistystä omalla alallasi! Missä merkityksessä oppimattomampi voi olla sivistyneempi. Erilaisia keskittymistapoja.

„Mitään inhimillistä en pidä itselleni vieraana“, kuului tämän kirjoitelman alussa mainittu latinalainen viisas ohje, joka vuosisatain kuluessa on ollut sivistystä etsivien tunnuksena: ei mitään parsinnaista, ei yhden kyvyn liiallista kehittämistä toisten kustannuksella, ei yhtä ainoata ahdasta harrastusta, joka tukahuttaa toiset, vaan mieli avoinna kaikille tahoille, ei pelkkä oppinut, ei pelkkä taiteilija tai poliitikko, vaan *ihminen* ihanteena.

Niiden henkilöiden joukosta, joiden voidaan katsoa edustavan tällaista kaikinpuolista persoonallista sivistystä, tullaan aina ensi sijalla mainitsemaan Goethe, Saksan suurin runoilija. Sitäkin huomattavampaa on, että olemme saaneet häneltä erään toisen siivekkään sanan, joka näyttää viittaavan aivan vastakkaiseen suuntaan: vasta rajoituksessa ilmenee mestaruus, ja että Goethe on meille yhtä suuressa määrin esikuvana rajoittumisen taidossa. Hän osaa joka tilaisuudessa oppia jotakin eikä mikään ole hänelle yhdentekevää, mutta samalla hän ymmärtää valita ja jättää huomiotta kaikki, mitä hän ei voi käyttää. Minä vihaan, sanoo hän kerran, kaikkea mikä tekee minut vain oppineemmaksi edistämättä toimintaani tai välittömästi mieltäni ylentämättä.

Tässä siis näyttää kaksi vastakkaista vaatimusta kilpailevan toistensa kanssa. Mutta se hän on aivan tavallista, ja elämäntaiteen asiana on juuri tuollaisten käskyjen yhdistäminen. On eläydyttävä molempiin, ja lopulta ehkä käy ilmi, että nuo vastakkaiset ajatukset eivät olekaan ristiriidassa keskenään. Mutta totta on kyllä, että meillä tässä on erittäin vaikea teh-

tävä, että kaikki ihmiset jossakin määrin siitä kärsivät, ja että monet tuntevat itsensä onnettomiksi, kun eivät voi sitä ratkaista. Olemme toistaiseksi tarkastelleet niitä persoonallisen elämän eri puolia, jotka välttämättä on otettava huomioon sekä persoonallisuuden itsensä että kansakunnan vuoksi. Nyt meidän pitää miettiä, miten tuollainen kaikinpuolisuus käy mahdolliseksi. Senkin, joka kokonaan voisi antautua persoonallisuuttaan kehittämään, täytyisi pitää sellaisen kaikinpuolisuuden saavuttamista vaikeana, ja vielä suuremmassa määrin on niin laita kaikkein useimpien, sillä heillähän on *oma alansa*, joka lähinnä vaatii heidän aikansa ja harrastuksensa.

Aluksi meidän on laskettava sydämellemme kaikinpuolisuuden vaatimus. Elämä ei kumminkaan ole sitä mitä sen tulisi olla, jos ihminen kehittää itseänsä yksipuolisesti, ja mikä tärkeämpää, jos ei jokin kyky pääse oikeuksiinsa, joutuvat toisetkin ajan pitkään siitä kärsimään. Otaksukaamme esim., että jollakin henkilöllä on voimakkaat eetilliset tai uskonnolliset harrastukset, mutta että häneltä puuttuu vaistoa logiikan vaatimuksille; hän takertuu

silloin joihinkin totunnaisiin katsantotapoihin ja hänestä tulee yksi niitä, jotka estävät eettisten käsitteittemme kehittymistä. Tai jos häneltä puuttuu esteettistä vaistoa, rajoittaa se koko hänen persoonallisuuttansa ja toimintaansa.

Eräässä Platonin dialogissa on kohta, joka liikuttavalla tavalla muistuttaa tästä seikasta. Henkilö, josta on kysymys, ei ole kukaan vähempi kuin Sokrates, ja dialogi, Phaidon, on juuri se, jonka tarkoituksena enemmän kuin minkään muun on näyttää Sokrates persoonallisessa suuruudessaan, mahtava muistomerkki, voi sanoa, jonka Platon on pystyttänyt opettajalleen. Olemme vankilassa, muutamia tunteja ennen sitä hetkeä, jolloin Sokrateen on tyhjentävä myrkkymä. Joku kysyy Sokrateelta, onko totta, että hän on alkanut vankilassa kirjoitella runoja. Nlin on todella laita. „Menneen elämäni aikana“, kertoo Sokrates, „näin usein saman unen; se esiintyi milloin missäkin muodossa, mutta sanat olivat aina samat: Sokrates, harjoittele ja pidä huolta muusillisesta taiteesta (muusillinen merkitsee tässä kaunotaitteellista sanan laajimmassa merkityksessä). Ennen minä otaksuin, että se kehoitti ja yllytti minua

tekemään mitä tein (s. o. filosofoimaan), aivan samoin kuin kilpajuoksijoita yllytetään. Minä näet luulin filosofian olevan kaunotaiteista korkeimman ja sitä mitä harrastin.“ Nyt oli kuitenkin Sokrateen mieleen johtunut, että kehointus ehkä koskikin tavallista kaunokirjallisuutta, ja hän oli niin ollen pitänyt parhaana ennen elämästä lähtöään sepittää runoelmia ja siten täyttää, mitä hän oli jumaluudelle velkaa. Omain sanainsa mukaan ei hänellä itsellään kuitenkaan ollut minkäänlaista keksintäkykyä, ja sen vuoksi hän oli ottanut mitä eteen sattui, muutamia tavallisia satuja, ja sepitellyt niistä säkeitä.

Ei voi ajatella mitään hapuilevampaa kuin se yritys, jonka Sokrates tekee (tai jonka Platon antaa hänen tehdä) seuratakseen sisäistä ääntä, joka nyt elämän loppuessa sanoo, että hänen olemuksessaan oli eräs hoitamatta jäänyt osa. Platon on tässä erittäin hienolla tavalla ja hänelle ominaisessa puoleksi leikillisessä muodossa saanut esiin sen seikan, joka oli Sokrateen rajoituksena. Sokrateelta näet puuttui kokonaan esteettinen vaisto. Entä sitten? kysynee joku. Eikö hänen ajattelunsa ole yhtä arvokas siitä huolimatta? Vastauksen löy-

dämme Platonin filosofiasta. Siinä on meillä ne näköalat, joista Sokrates rajoituksensa vuoksi oli eristetty. Siinä merkitsee hyvyys samaa kuin kauneus ja kauneus samaa kuin totuus — ja ilman kauneudenkaipuuta ei filosofi koskaan pääsisi oikeata todellisuutta näkemään. Sokrates on parhaita esimerkkejä mitä maailmanhistoria meille tarjoaa suuresta persoonallisuudesta, joka on sävyltään yksipuolinen, ja siitä syystä ei mielestäni ole ollut sopimatonta viivähtää vähäsen hänessä.

Jos siis eri kykymme ovat niin kiinteässä suhteessa toisiinsa, että kokonaisuus turmeltuu yhden ainoan jäädessä kehittämättä, voisi näyttää siltä, että rajoitus käy varsin arveluttavaksi tehtäväksi. Mutta asiat voi ottaa toisessakin järjestyksessä ja sanoa, että jos yksityisen kyvyn ja muiden kykyjen välillä on olemassa sellaista vuorovaikutusta, niin perusteellisen sivistyksen hankkiminen jollakin alalla välttämättä kypsyttää muitakin aloja varten ja auttaa saamaan persoonallista kokonaissivistystä. Ellei niin olisi, en tiedä minkä neuvon antaisin niille, jotka tuntevat voimakasta halua kaiken van-

hurskauden tekemiseen, kun on kysymys persoonallisesta sivistyksestä.

Ylioppilaspiireissä ja muuallakin tapaa usein henkilöitä, joita tuo halu pakottaa rauhattomasti hapuilemaan henkistä ravintoa. Ei mikään ole sen vaarallisempaa. Kaikkea emme voi ehtiä eikä meillä ole aikaa sureksia, joskin joku puoli sielunviljelyksestä jää laiminlyödyksi. Sivistyskuumeesta on päästävä. Ja henkilöille, joilla on sellaista taipumusta, sanon empimättä: käykää tyynesti asiaan käsiksi, lukekaa sellaista, mikä jostain syystä on teitä lähinnä, mikä kuuluu tulevaan erikoisalaanne — lukekaa kurssianne! Mutta eräs oleellinen lisäys on tehtävä: ottakaa erikoistehtävänne niin vakavalta kannalta, että siinä johdutte persoonallisesti sivistävälle alalle! Siihen viittaa esilauselmani: emme voi lukea kaikkea, mutta omalta osaltamme on meidän pyrittävä *kokonaisuuteen*.

Voidaan tietysti kysyä, onko jokaisessa erikoisalassa jotakin persoonallisesti sivistävää. Minä puolestani uskon että niin on laita. Mutta luonnollisesti on hiukan eroa olemassa. Muutamissa aineissa ja muutamissa toimintamuodoissa tulemme suoranaistemmin tekemisiin niiden

elämänkysymysten kanssa, joihin persoonallisuus etsii valaistusta. Erikoisesti voisi mainita filosofian sellaisena alana. Uskon kuitenkin, että jos henkilössä on filosofian käsittelemien kysymysten tajuamiskykyä, hän löytää samat kysymykset toisiltakin aloilta. Jos hänestä tulee lääkäri, hän johtuu fysiologiselta puolelta sieluntutkimukseen ja valmistuu paremmin käsittelemään eräitä psykologisia ja filosofisia kysymyksiä kuin ammattifilosofina ollen. Jos hän fyysikkona tai kemistinä perehtyy tieteittensä viimeisiin keksintöihin, niin hänelle avautuu näköaloja, jotka johtavat katseen olemassaolon salaperäisiin syvyyksiin, ja hän saa — jos hänellä muuten on ne lahjat — omalta kannaltaan sanoa sanansa filosofisista kysymyksistä. Minun ei tarvitse jatkaa luettelemalla muitakin tieteitä. Niiden joukossa ei ole yhtään, joka ei johtaisi filosofisilla taipumuksilla varustettua harjoittajaansa niihin kysymyksiin asti, joista ihminen puhtaasti persoonallisia tarpeitansa varten pyrkii saamaan selkoa.

Henkilö, joka kiinteästi antautuu johonkin erikoisalaan, kärsii aina rajoituksestaan ja ikäyöi takaisin niihin aikoihin, jolloin ihmiset voi-

vat olla oppineita joka alalla ja vaalia persoonallisuutensa kaikkia harrastuksia. Mutta jos hänellä on kykyä omalla alallaan sukeltaa syvälle, niin hän löytää sieltä sen, mikä on yleisinhimillistä, persoonallisuudelle arvokasta — kokonaisuuden. Tunnemmehan henkilöitä, joiden harrastukset tuskin ulottuvat omaa alaa kauemmas — ja kuitenkin en ole koskaan voinut heitä oikein surkutella, jos he vain ymmärtävät alanisa aatteen. En näe niin ollen heidän yksipuolisuudessaan mitään varsinaista puutteellisuutta. Fyysikko, jonka katsetta uudet näköalat kirkastavat, liikemies, jonka tehtävät vaikkapa vähäisessäkin määrässä, liittyvät inhimilliseen kehitykseen, on samalla persoonallisesti sivistynyt. Siinä tapauksessa tahdotisin vedota Ibsenin tunnettuihin sanoihin, että runoilija on

— — — jokainen,
 ken oppia tai oikeutta jakaa,
 ken — olkoon ylhäinen tai alhainen —
 ain' etsii ihannetta työnsä takaa.

Se seikka, että syvällekäypä yksityisellä alalla saavutettu sivistys koskee itse persoonallisuuden luoden siihen eloa ja ryhtiä, selittää,

miksi jonkun ihmisen niin sanotussa sivistyksessä voi olla suuriakin aukkoja meidän silti tarvitsematta käyttää hänestä mainesanaa sivistymätön. Keskusteltaessa tähänkuuluvista asioista joku lausui seuraavat sanat: „Joutuessani tekemisiin vanhemmalla puolella ikää olevien talonpoikaisnaisten kanssa, joissa uskonnollinen harastus on etusijalla, olen itse useinkin ihmetellyt heissä havaitsemaani olemuksen hienoutta ja jaloutta tai sanoisin ehkä mieluummin todellista sielunsivistystä.“ Kukaan ei voi kieltää, että todellinen uskonnollisuus kykenee siten jalostamaan koko persoonallisuuden. Sivistyksen oleellisimpana ominaisuutena pysyy aina jonkinlainen persoonallisuuden ryhdikkyys sekä ulkoisessa että sisäisessä suhteessa. Missä sellaista ryhdikkyyttä on, siellä on ylhäisyyttä ja sivistystä, vaikka tiedot olisivatkin vähäiset. Tässä tahdon kuitenkin palauttaa mieleen, mitä ylempänä sanoin uskonnollisesta sivistyksestä, että oikeakin uskonnollisuus, jos siitä puuttuu riittävä valistus, voi kaikessa hyväntahtoisuudessaan johtua vastustamaan uskonnollisten ja eettisten katsantokantain jalostumista. — On taiteilijoita, jotka ovat varsin huonosti selvillä

siitä „mitä jokaisen sivistyneen tulee tietää,“ mutta joissa sittenkin tuntee aito persoonallisen sivistyksen. Maalaaja pääsee *näkemällä* mihin toinen tulee lukemalla. Kasvojen katselemiseen syventyminen, tottuminen havaitsemaan ja tulkitsemaan erilaisia piirteitä, on sielujen kanssa seurustelemista ja mielensä teroittamista tajuaan, mikä ihmisessä on alhaista ja mikä ylevää. Kauneusviivojen ja suurten mielialojen löytäminen luonnosta ja ihmisestä on jos mikä kasvatusta.

Siinäkin missä tiedot ovat vähäiset voi olla kuntoa ja hienoutta, mutta muuten useinkin jää huomaamatta ne tiedot, joita oppiasaamattomallakin voi olla. Kuulin kerran erään henkilön täydellä todella lausuvan ajatuksen, ettei saata olla mitään henkistä hyötyä keskustelusta sellaisen henkilön kanssa, jolta puuttuu kirjasivistys eli, kuten hän sen tarkemmin määritteli, ylioppilastutkinto. Jos tuo olisi sanottu kopeudesta, en olisi siihen kiinnittänyt huomiota, mutta olin saanut sen käsityksen, ettei niin ollut laita. Henkilö, josta puhun, oli sivistyskiihkoinen sairaalloisuuteen asti, hän syöksyi tieteestä toiseen, ainakin omasta mielestään

henkisen nälän ajamana, hänellä ei ollut rauhaa antaa silmänräpäyksenkään jäädä käyttämättä. Hän näytti alinomaa vitsovan itseään ajatuksella: opinko nyt jotakin? — ja oppimattomain ihmisten seurassa hän ilmeisesti tunsi tuhlaavansa kallista aikaa. Päähäni juolahti: minkä vuoksi sitten useinkin annamme niin suuren arvon keskustelulle oppimattomain henkilöiden kanssa, ystävyysuhteiden tai muun sellaisen siihen vaikuttamatta? Eiköpä heiltä jotain voine oppiakin, koska tuollainen keskustelu voi olla mieltäkiinnittävä? Vastaus näytti minusta olevan aivan yksinkertaisesti siinä, että oppiasaamaton, puhumattakaan siitä mitä hän ammatistaan voi kertoa, saattaa olla etevämpi eräässä tiedonhaarassa, nimittäin ihmistuntemuksessa. Se näet riippuu melkein yksinomaan taipumuksista. Se, jolla siinä suhteessa on synnynnäistä älyä, kerää elämänsä aikana koko joukon tietoja. Jos laskemme ne yhteen, muodostavat ne varsin laajan oppimäärän, ja sellaisen henkilön kanssa puhellessaan tuntee löytäneensä arvokkaan keskustelutoverin. Mietteiden vaihtaminen hänen kanssaan on aina huvia. Se, jolla ei ole synnynnäistä varmaa silmää ihmisten ar-

vioimiseen, on aina mitättömämpi, mielenkiinnoton ja usein yksinkertainen, ellei hänellä ole mitään puhtaasti ammattiinkuuluvaa kerrottavanaan.

Olen esittänyt yhtä ja toista, joka tukee sitä ajatusta, että meidän tulee, kuten ylempänä sanoin, jollakin erikoisalalla etsiä *kokonaisuutta* sen sijaan että pirstoisimme itsemme kaikkea mahdollista havitellen. Ruveta nyt antamaan varmempia ohjeita, miten on meneteltävä tuon tarkoituksiperän saavuttamiseksi, kuulunee tuskin tämän kyhäelmän puitteisiin. Annettakoon kuitenkin muutama vihjaus.

Otaksukaamme, että käsiteltävänämme on määrätyn laajuinen oppikurssi ja että ajan puutteen vuoksi on välttämätöntä sitä lyhentää. Olkoonpa esim. kysymys eläinopista kansanopistossa. Kuulin kerran jonkun ihmettelevän, kuinka siellä voitiin opettaa eläinoppi niinä harvoina tunteina, jotka ainetta varten saatiin käyttää. Havaitsin henkilön pitävän itsestään selvänä, että luettiin koko eläinoppi kuten latina-koulussakin, mutta että kai oli pakko tyytyä „välttämättömimpään“ t. s. lyhyeen yleiskatsaukseen, joka käsittää koko alan. Tuontapainen

yhteenvedo olisi ollut hulluutta, kuten jokainen ymmärtää. Oikea menetelmä tietysti on, että valitaan se, mikä käsillä olevassa tapauksessa on mielenkiintoisinta ja hyödyllisintä, ja tehdään siitä kunnollisesti selkoa. Mitä luetaan, on luettava niin laajasti, että se käy ymmärrettäväksi ja hauskaksi — siinä yksi tärkeimpiä sääntöjä sekä koululukuja että ominpäinopiskelua varten. Jonkin aineen lyhyt oppikirja voi olla hyvä olemassa käsillä; siitä voi asioita katsoa, voipa sen lukea kokonaankin, mutta ei pidä viipyä siinä liian kauan, vaan on pian valittava jotakin erikoista. Älkää päättäkö lukea geologiaa, vaan ajatelkaa, olisiko geologiassa jotakin joka teidän mieltänne kiinnostaa, ja lukekaa se perinpohjin. Lukekaa esim. joku kivihiilikautta käsittelevä teos, josta saatte oikean selon siitä, miltä maailma silloin näytti, miten metsät ovat hautautuneet ja kuinka ne ovat muuttuneet hiileksi — silloin opitte geologian tuossa yksityisosassa. Sen sijaan, että ylimalkaan laiskasti lueskelisitte yhtä ja toista matkakertomusten ja maantieteen piiristä, antautukaa esim. Japania tutkimaan. Ottakaa selvälle, miten sen olot ovat olleet järjestetyt, miten ne

nyt ovat järjestetyt, kuinka siellä aseharjoitus tapahtuu, miten kasvatuksesta pidetään huolta. Koettakaa saada ilmi, missä itämainen ja länsimainen maailmankatsomus eroavat toisistaan. Kaikki tuo tekee katseenne terävämmäksi monilla aloilla, sellainen erikoisala luo teihin viihtymyksentunnetta, ja saatte nähdä, ettette ole tutkineet yksin Japania, vaan myöskin ihmiskuntaa. Ja niin edespäin muissa aineissa, yhä saman periaatteen mukaan: kokonaisuus osassa. Erikoisalan ei aina ole pakko olla jonkin määrätyn tieteen määrätty osa, se voi olla myöskin määrätty kysymys, jonka valaisemiseksi kokootte aineksia useilta tahoilta. Voitte lähteä ammatistanne ja hankkia itsellenne tietoja sitä koskevista seikoista. Samoin yhteiskunnallisista tehtävistänne. Työmiehelle olisi varsin luonnollista lähteä työväenkysymyksestä, murtaa itselleen tie läpi pelkän sanomalehtiluvun, johon useimmat takertuvat, ja tarttua kirjoihin, joista saa perinpohjaista selkoa — siltä olisi seurauksena paljon hyvää. Jos yksi ja toinen maanviljelijöistämme — tilanomistajista puhumattakaan — antaisi isännän- ja kunnallismiehentehtävänsä houkutella itseään tutkimaan

kansantaloutta ja yhteiskunnallista siveysoppia, niin he valitsisivat varsin soveliaan erikoisalan.

Erittäin hauskan aiheen ominpäinopiskeluun saa tekemällä kotiseudun keskipisteeksi. Historia tulee mieltäkiinnittävämmäksi, jos sitä voi käsitellä seudun historiana, geologia, jos se on seudun geologiaa j. n. e. Edessäni on Erik Olssonin kirjoittama kirja, Mörsilin pitäjänkertomus. Olisi varsin toivottavaa, että muut samaan tapaan kokoisivat tietoja toisista seuduista.

Joku ehkä arvelee, että olen liian paljon korostanut keskityksen vaatimusta, liian vähän kaikinpuolisuuden aatetta. Periaatteessa en nähtävästi ole sitä tehnyt, mutta käytännössä rikotaan minun ymmärtääkseni eniten rajoituksen käskyä vastaan. Tarvitaan enemmän tarmoa jossakin määrätyssä asiassa pysyttelemiseen ja sen kunnolliseen omaksumiseen kuin voimainsa hajoitteluun. Lisäksi on muistettava, että on kysymys siitä keskityksestä, joka johtaa meidät syvyyteen ja siten persoonallisuutta sisältävään piiriin, siihen keskukseen, jossa eri alojen kysymykset yhtyvät.

VIII.

Muodollinen ja reaalinen
(asiallinen) sivistys. „Herätys“ ilman
tietoa Mikä jää jäljelle unohdetusta.
Sivistys ja onni. Erilaista sivistystä.

Viitataan vielä lyhyesti pariin näkökantaan,
joilta ainettani on katseltava.

Usein esitetään kymymys muodollisen ja
asiallisen sivistyksen erilaisesta arvosta. Kos-
kettelimme sitä jo ylempänä (6:nnessa os.). Toi-
set korostavat enemmän edellistä, toiset jälki-
mäistä. Omalta osaltani tahdon vakavasti väit-
tää, että jos jotakin opetetaan tai luetaan ilman
että voidaan osoittaa siitä koituvan muuta voit-
toa kuin sielunkykyjemme harjoitusta, sellainen
opettaminen ja lukeminen varmaan on sopima-
tonta. Yhtä hyvin voi harjoittaa ymmärrystään
aineessa, jonka selvillesaaminen on jossain suh-

teessa tärkeä. Ja sitäpaitsi onnistuu muodollisenkin harjoitus parhaiten jälkimäisessä tapauksessa.

En voi arvostella erinomaiseksi sellaistaakaan opetusta tai lukemista, jonka tulee olla yksinomaan herättävää jättämättä voitoksi varmoja tietoja. On vaarallista herättää joku henkilö antamatta hänen ajatukselleen kiintopisteeksi jotakin määrättyä tehtävää. Siten luodaan tunnelmaidealisteja ja sanasankareita, jotka hehkuvat mitä moninaisimmille tehtäville, mutta jotka totuudessa eivät tiedä eivätkä tahdo mitään varmaa millään alalla. Opetuksen ja ominpäinopiskelun tarkoituksena pitää olla suurempaan selvyyteen pääsemisen.

Aivan toinen asia on, ettei suuren muistiriikkamäärän päässään pysyttäminen ole tärkeintä. Ja erityisesti muistinkuormittamista vastustaessaan muodollisen sivistyksen puoltajat ovat olleet varsin oikeassa. Paljon siitä mitä luemme on katsottava vain jonkinlaiseksi astinlaudaksi, jota myöten kuljemme eteenpäin. Ei tarvitse lainkaan muistaa kaikkea lukemaansa, ja sittenkin siitä voi olla hyötyä. Mutta sinä hetkenä, jolloin jotakin luemme, on katseemme

avauduttava jollekin uudelle, meidän on ymmärrettävä asia kirkkaammin. Jos niin on ollut laita, on arvostelumme rikastunut, kypsynyt, ja se jää tuloksena jäljelle, vaikka paljon luke-
maamme onkin unohtunut. Jos olemme saaneet nähdä hyvän maalauksen ja olemme josakin tilaisuudessa ymmärtäneet oikean taiteen ja tuhertelun välisen eron, silloin on sellaisia asioita koskeva arvostelumme kerta kaikkiaan kypsynyt, niin että tuskin voimme liukua enää takaisin. Kysymykseen, mitä voittoa meillä on unohdetusta — mielenkiintoinen kysymys perusteellisemmin selvitettäväksi — vastaisin: arvostelukyvyn kypsyminen, oikeampi katsantokanta.

Vielä eräs kysymys, jonka paikka on sivistystä käsittelevässä kirjoittelussa: tekeekö sivistys ihmisen onnellisemmaksi? Varmaa on, että se vapauttaa hänet monista kärsimyksistä, mutta se kypsyttää hänet myöskin uusiin kärsimyksiin; on asioita, jotka vähemmän sivistynyttä vaivaavat ja joihin sivistynyt suhtautuu rauhallisesti, mutta myöskin päinvastoin on paljon sellaista, josta vain sivistynyt kärsii. Jos pidämme onnena sitä, että pääsemme osallisiksi

sekä surun että ilon arvokkaammista muodoista, silloin luo todellinen sivistys ehdottomasti onnea, mutta jos onnella tarkoitamme kärsimyksestä vapautumista, niin sivistyksen tie ei johda toivotuille perille — ja tuskinpa mikään muukaan tie.

Kuten kirjoitelmastani ilmenee, on puhuttu sivistyksestä eri merkityksissä, vaikka olenkin mikäli mahdollista koettanut välttää niitä monia nimityksiä, joita sivistyksen eri muodoille annetaan. Eräästä „Tieteiden sivistysarvoa“ koskevasta keskustelusta (painettuna sarjaan „Vår tids livsfrågor“ — Aikamme elämänskysymyksiä) merkitsen seuraavat: inhimillinen sivistys, salonkisivistys, yleissivistys, muodollinen sivistys, ammattisivistys, tieteellinen sivistys, sydämen ja luonteen sivistys, teknillinen sivistys, kansalaissivistys j. n. e. Luullakseni minun myönnetään olevan oikeassa siinä, että on osoittautunut vaikeaksi järjestää näitä eri sivistysmuotoja loogilliseksi kokonaisuudeksi. Tahdomatta tässä yrittää tuota tehtävää ratkaista ehdotan kuitenkin, että järjestämme ne seuraavain näkökantain mukaan: 1) Otamme ensinnä läh-
tökohdaksemme ihmisen ja hänen kykynsä,

jolloin sivistys merkitsee, että nuo kyvyt kukin erikseen ja kaikki yhdessä koulutetaan ja kehitetään; kun sellainen sivistys on jotakuinkin kaikinpuolinen eli syvä, nimitän sitä mielelläni persoonalliseksi sivistykseksi. Jos kiinnymme erikoisesti toiseen tai toiseen kykyyn, saamme tältä näkökannalta sellaisia eri muotoja kuin mielikuvituksenkasvatus, ymmärryksenkasvatus, luonteenkasvatus. 2) Toisaalta voi lähteä niistä esineistä, aloista ja aineista, niistä erilaisista sisällöistä, joihin sivistyksenhankinta suuntautuu. 3) Mikäli pääpaino on kykyjen harjoittamisessa, muuttuu sivistys muodolliseksi; mikäli se on omaksuttavassa sisällössä, tulee se reaaliseksi eli asialliseksi.

Sellaiset nimitykset kuin esteettinen, eettinen, uskonnollinen sivistys ovat toisinaan si-
 joitettavat ensimmäiseen ryhmään, jos nimittäin niiden päämääränä on persoonallisuuden eri puolet, toisinaan ne sitävästoin kuuluvat toisiin ryhmiin ja tarkoittavat eri sivistyspiirejä eli erikoisaloja.

IX.

Lopetan seuraavin sanoin, jotka olen joskus ennen kirjoittanut.

Kysyt, mitä sinun on luettava.

Sinun on luettava sitä, mikä on hyödyllistä — sehän on selvää. Mutta älkäämme muuten liiaksi takertuko tuohon sanaan „hyöty“. Totta kyllä, että kaiken on oltava hyödyksi ja että hyöty käsittää kaiken mikä on hyvää ja jonkin arvoista. Mutta hyvällä on monta nimeä ja jokainen niistä voi merkitä kaikkea hyvää, ja sittenkin on asia niin, että jokainen nimi ottaa hyvän etupäässä yhdeltä kannalta muistuttamatta meitä toisista. Niin on *hyöty* sanan laita; se ei saa kaikkea hyvää mukaansa, miten mielellämme sitä tahtoisimmekin. Ja siksi ei hyöty merkitse kaikkea eikä hyöty yksin saa hallita maailmaa. On hyvä, että meillä on monta sanaa, jotta voimme antaa toisen täyttää, mihin toinen

ei riitä. Älä pidä niin kiirettä, ettei sinulla ole aikaa lukea mitään sellaista, joka ei ole hyödyllistä, sillä silloin jäät parasta vaille. Sinulle koituu onnettomuudeksi, jos sinut valtaa sellainen työnlevottomuus, että pilaat kaikki kauniit hetket ajattelemalla, onko niistä sinulle hyötyä. Aikamme vitsauksena on hyödynmato, joka jäytää jokaista puhkeamaan pyrkivää tuoretta lehteä.

Sinun tulee lukea sellaista, mistä saat mielenlennystä, tahtoisin myöskin sanoa. Sillä mielenlennys on hyödyllisempää kuin hyöty. Useimmat ajattelevat mielenlennyksestä puhuttaessa kirkkoa ja mitä siihen kuuluu, ja sen voit sinäkin osaltasi tehdä. Mutta silloin sinun tulee myöskin antaa toisten nimittää mielenlennykseksi sitä, minkä he siksi tuntevat. Mielenlennystä on kaikki, mikä tekee katseesi kirkkaammaksi, sielusi nuorteammaksi ja vapaammaksi, sydämesi avarammaksi ja lämpimämmäksi ja koko mielesi iloisemmaksi. Olin vähällä sanoa: lue sellaista, mikä tekee sinut vakavammaksi, sillä mielen ylentyminen on vakavoitumista. Mutta tuo sana on niin synkkä: ei sinänsä eikä viisaille, sillä he ymmärtävät, että

kaikki, mikä soi kauniilta, on vakavaa. He näkevät, että kun silmä hymyilee oikein iloisesti, niin syvemmällä katseessa piilevä vakavuus antaa katseelle loistoa. Sillä tavallinen rihkama-ilo loistaa niinkuin lasinpalanen kimaltaa auringonvalossa, mutta suuressa ilossa on tummuutta kimalluksen takana ja syvyyttä kaukana pinnan alla niinkuin timantissa. Ja rihkamaisen ilon nauru on vain kuin astiainräminää, mutta täysi ilo, soikoonpa se sitten valoisasti kuin hopea tai olkoon sillä sointu kuin malmin, soi aina vakavin sävelin. Siksipä viisaat, jotka sen ymmärtävät, pitävät iloa pyhänä ja vaalivat sitä vakavuutena.

Kaikki mikä on oikein iloista, on samalla vakavaa, siitä et vaatine todistuksia. Siksipä en sano: lue kaikkea, mikä tekee sinut vakavaksi. Mutta minä sanon sinulle vakavan sanan: kaikkea sitä, mikä antaa sinulle syvintä iloa, sitä sinun tulee lukea.